

Złoty i półkopek

XVI stulecie uważa się za złoty wiek państwa polskiego. Rzeczpospolita cieszyła się niespotykaną wcześniej ani później pomyślnością i spokojem. Znakomicie rozwijała się gospodarka, a to dzięki eksportowi zboża, wołów i towarów leśnych. Wywóz towarów z Polski stał się możliwy po odzyskaniu Pomorza Gdańskiego w wyniku zwycięskiej wojny trzynastoletniej. Z koniunktury korzystały praktycznie wszystkie stany społeczne, od mieszczan, przez chłopów po szlachtę. Właśnie ten ostatni stan ugruntował swoją dominującą pozycję w państwie i dążył do jego unifikacji. Nie bez przyczyny właśnie w XVI wieku wprowadzono nowożytny system pieniężny oraz ujednolicono monetę w całym kraju.

Monety Zygmunta Starego ukazują starzejącego się władcę. Od lewej: grosz pruski, grosz gdański oraz trojak gdański

Złoty wiek

Aleksander Jagiellończyk nie zdążył przeprowadzić reformy mennicznej. Po jego śmierci ten obowiązek spadł na Zygmunta Starego. Sprawa była ważna, gdyż wobec szybkiego rozwoju gospodarczego ówczesnej Polski oraz panującego na chaosu pieniężnego (w wyniku zmniejszania wartości kruszcu w polskiej monecie oraz napływu wielu rodzajów zagranicznego pieniądza) koniecznie należało wyemitować nowy pieniądz. Ponadto ze względu na coraz większe

Zygmunt Stary, mal. Marcello Bacciarelli

transakcje handlowe, nowa moneta musiała być większa od będących w obiegu denarów i półgroszy. Konieczna też była unifikacja systemów monetarnych Polski, Litwy i Prus Królewskich. Już przywilej mielnicki (1501) mówił o wprowadzeniu wspólnej monety w Koronie i na Litwie. W praktyce trzeba było na to czekać jeszcze prawie 80 lat. Zygmunt Stary uzyskał od sejmu zgodę na bicie monety. W latach 1507 – 1511 półgrosze wybijano

ZŁOTY POLSKI I CZERWONY ZŁOTY

Na sejmach piotrkowskich w latach 1493 i 1496 postanowiono, że cena jednego florena, czyli monety złotej, na „wieczne czasy” wynosić ma 30 groszy. Ale już w roku 1505 sejm podniósł ją do 32 groszy. Pozostał jednak ustawowy równoważnik wartości dukata zwany złotym polskim, równy 30 groszom, który pełnił wyłącznie funkcje obrachunkowe. Dukat, którego wartość w zasadzie ustalał rynek, był zwyczajowo nazywany czerwonym złotym (do złota dodawano nieco miedzi, która nadawała twardość monecie oraz zabarwiała ją na czerwony kolor).

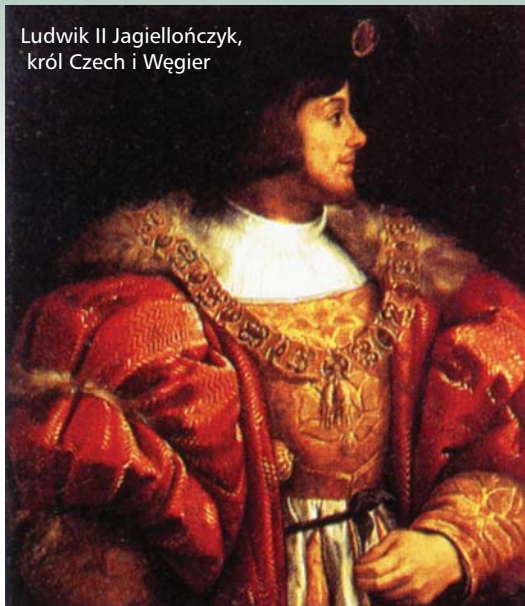
w mennicy krakowskiej, w latach 1508 – 1529 również w Wilnie. W Gdańsku zaś wybijano szelągę (1524 – 1526). Emisje te nie mogły jednak rozwiązać istniejących problemów monetarnych.

Kłopotów w handlu przysparzał nie tylko brak rodzimej grubej monety, ale także zalew kraju różnorakim pieniądzem obcym. Wyjątkowym problemem okazały się produkowane w Świdnicy półgrosze. Były to monety bite przez króla Czech i Węgier Ludwika II Jagiellończyka. Były one łudząco podobne do półgroszy krakowskich, miały jednak inne napisy i były to monety znacznie gorsze od kra-

Nowością w polskim mennictwie było wprowadzenie oznaczenia nominału na

monetach. Na trojaku pruskim z toruńskiej mennicy (powyżej) widoczna jest cyfra trzy oznaczająca 3 grosze. Awers: SIGIS. I. REX. POLO. DO. TOCI. PRVSSIE. (Zygmunt I, król Polski, pan cały Prus), rewers: GROSSVS. ARGENTE. TRIPLEX. PRVSSIE. 1535 (grosz srebrny, potrójny, pruski)

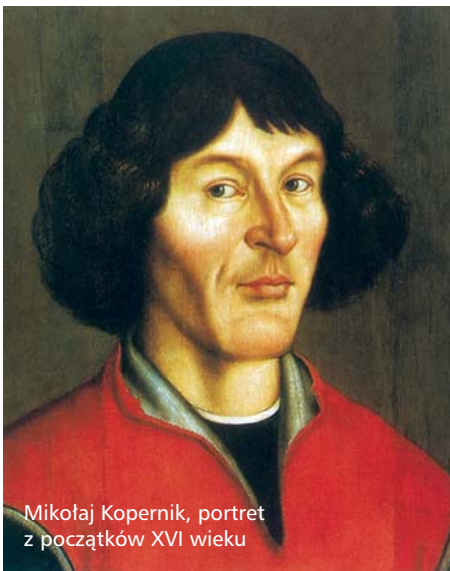
Ludwik II Jagiellończyk,
król Czech i Węgier

Półgrosz świdnicki Ludwika II

kowskich, gdyż monety krakowskie bito wg stopy Jana Olbrachta. Miały one 0,39 g czystego srebra, a półgrosze świdnickie tylko 0,29 g. Ślasy kupcy wwozili je do Polski i z zyskiem puszczali w obieg. Za sprzedawane towary żądali wyłącznie półgroszy krakowskich, a za kupowane płacili swymi półgroszami. Zygmunt Stary próbował interweniować u Ludwika. Jednak na nic się zdały królewskie

Mikołaj Kopernik, portret
z początków XVI wieku

edykty grożące surowymi karami dla osób przyjmujących czeską monetę. Potrzebna była całościowa reforma polskiego pieniądza.

Projekty reformy przedstawili Just Ludwik Decjusz, dyplomata i sekretarz królewski, oraz Mikołaj Kopernik. W traktacie pt. *De monetae cussione ratio* (*Traktat o biciu monety*) Decjusz wymieniał aż 17 różnych rodzajów monet, pozostających w obiegu. Uważał, że władca może czerpać zyski z bicia pieniędzy, co

oznacza, że wartość zawartego w monecie srebra może być niższa od jej wartości nominalnej. Proponował też przebicie dotychczasowej monety na nową bez zmiany stopu. Z kolei

Kopernik, który był nie tylko astronomem, ale również ekonomistą, w traktacie pt. *Monetae cudendae ratio* (*Rozprawa o urządzeniu monety*) zaprezentował znacznie nowocześniejsze podejście do kwestii pieniądza. Przekonywał, że po wprowadzeniu nowej monety stare należy wycofać, by uniknąć zakłócenia obiegu pieniężnego: *nieodpowiednie jest wprowadzać monetę nową i dobrą, kiedy w obiegu pozostaje nadal stara gorsza – o ileż tu bardziej pobłędzono, kiedy do dawnej lepszej monety, pozostawionej w obiegu wprowadzono nową gorszą, która nie tylko zaraziła dawną, ale że tak powiem, z obiegu ją wypędziła*. W zdaniu tym Kopernik sformułował prawidłowość znaną jako Prawo Kopernika-Greshama. Chodzi o to, że jeśli w obiegu znajdują się jednocześnie dobry i zły pieniądz, to ten zły wypiera dobry. Dzieje się tak, gdyż ludzie tezauryzują wartościowy pieniądz, a w obiegu pozostaje jedynie ten gorszy, którego wszyscy starają się szybko wyzbyć. Sformułowana wówczas zasada działa do dzisiaj.

Grosz Albrechta I Hohenzollerna. Awers: IVSTVS. EX. FIDE. VIVIT (sprawiedliwy żyje wiarą), rewers: pruski Orzeł na piersi z ukoronowaną tarczą z literą S (Sigismundus – Zygmunt): ALBER. D. G. MAR. BRAN. DVX. PRVSS (Albrecht, z Bożej łaski margrabia brandenburski, książę pruski)

Grosze pruskiego lennika

W roku 1526 sejm pruski uchwalił unię monetarną z Polską. Książę Albrecht wybijał jednak monetę nieco gorszą od koronnej. W odpowiedzi na zalew groszy pruskich, Zygmunt Stary zabronił wywozu srebra z kraju i zakazał ich obiegu w kraju. Podobnie było z Gdańskiem, w którym mennica produkowała nie tylko dozwolone denary i szelągi, ale również wyższe nominały.

Kopernik jednocześnie występował przeciwko czerpaniu dochodów z wybijania monety.

W wyniku dyskusji nad powyższymi traktatami na sejmie piotrkowskim w 1526 roku podjęto decyzje o „wyniesieniu” z królestwa półgroszy świdnickich i wybrano reformatorski projekt Decjusza. Jednocześnie Zygmunt Stary wymógł na królu Czech Ferdynandzie I Habsburgu zgodę na likwidację świdnickiej mennicy. W Polsce zaś rozpoczęto wymianę feralnych półgroszy. Jednak na tym ich żywot się nie zakończył, ponieważ „uciekły” one na Litwę, gdzie ostatecznie wymienił je dopiero Zygmunt August.

Nowe monety

Reforma polskiej monety została przeprowadzona w latach 1526 – 1528. Wprowadzono wówczas

Talar

W XVI wieku w Europie pojawiła się nowa srebrna moneta, talar, będąca odpowiednikiem złotego dukata. Po raz pierwszy talary zostały wybite w czeskim Jachimowie w 1518 roku przez hrabiego Stefana Schlicka. Nazwano je jachimowkimi guldenami. Były wzorem dla innych krajów europejskich, które w XVI stuleciu rozpoczęły produkcję tych dużych monet. W Polsce pierwszego talara wybito w mennicy toruńskiej w 1533 roku. Od tej pory zadomowiły się nad Wisłą i były wytwarzane aż do czasów Księstwa Warszawskiego. Od nazwy talar pochodzi współczesna nazwa waluty amerykańskiej dolar.

formy Decjusz), działały też pruskie mennice w Toruniu, Gdańsku, Elblągu i Królewcu, a także mennica w Wilnie.

Do wybitcia pieniądza Zygmunta Starego zużyto ok. 40 ton czystego srebra. Pochodziło ono z m.in. krajowych kopalń oraz przebitcia starych monet, w tym półgroszy świdnickich. Niewykluczone, że reszta napłynęła z zachodu w wyniku rosnącego eksportu.

łaj. Było to imię podskarbiego krakowskiego Mikołaja Szydłowickiego.

Emisja dukatów była niska, gdyż w Polsce brakowało kruszcu do ich produkcji. Można przyjąć, iż produkcja tych monet miała charakter raczej prestiżowy. Sytuacja zmieniła się po ślubie Zygmunta Augusta z Elżbietą Habsburżanką, która w posagu wniosła ok. 105 kg złota. Posłużyło ono do wybitcia w Krakowie dukatów. Wraz z emisjami złotej monety rozpoczął się w Polsce okres bimetalizmu, czyli pieniądza opartego na srebrze i złocie.

Dukat gdański (powyżej) i litewski Zygmunta Augusta

Zygmuntowskie dukaty

Brak monety złotej w naszym królestwie nie mało się uczuć daje [...], pragnąc tedy przyczynić się do podniesienia chwały naszego królestwa i korzyści naszych poddanych, postanowiliśmy bić nowe złote [...], brzmiała uchwała sejmu piotrkowskiego z 1528 roku. Od razu przystąpiono do realizacji tego postanowienia. Z dukatów Zygmunta Starego spoglądał władca renesansowy. Wystarczy spojrzeć na realistyczny portret z profilu, fryzurę, czy wreszcie zamkniętą koronę – symbol suwerenności. Interesujący jest także rewers. Widzimy na nim tarczę herbową, na której oprócz polskiego Orła i litewskiej Pogoni występuje ruski Lew i pruski Orzeł. Oprócz tego znajduje się w niej herb... Austrii. Jest to gest monarchy, który w ten sposób uczcił pamięć swej matki Elżbiety Rakuszanki. Litery C i N oznaczają „Cracovia” i „Nicolaus”, czyli Kraków i Miko-

nowe nominały, grosze, oraz ich wielokrotności, czyli trojaki, szóstaki i dukaty. Otwarto mennice koronne w Krakowie (jej zarządcą był Kasper Ber) i Toruniu (zarządcą był autor re-

wersu dukatu Zygmunta Starego. Awers: SIGIS. I REX POL (Zygmunt I król Polski), rewers: IVSTVS. VT. PALMA. FLOREBIT (sprawiedliwy jako palma zakwitnie)

z profilu, fryzurę, czy wreszcie zamkniętą koronę – symbol suwerenności. Interesujący jest także rewers. Widzimy na nim tarczę herbową, na której oprócz polskiego Orła i litewskiej Pogoni występuje ruski Lew i pruski Orzeł. Oprócz tego znajduje się w niej herb... Austrii. Jest to gest monarchy, który w ten sposób uczcił pamięć swej matki Elżbiety Rakuszanki. Litery C i N oznaczają „Cracovia” i „Nicolaus”, czyli Kraków i Miko-

Dukat Zygmunta Starego. Awers: SIGIS. I REX POL (Zygmunt I król Polski), rewers: IVSTVS. VT. PALMA. FLOREBIT (sprawiedliwy jako palma zakwitnie)

Rewolucja cen i dualizm agrarny

Rozwój polskiej gospodarki był ściśle związany ze zmianami zachodzącymi w gospodarce Europy Zachodniej. W XVI wieku w Europie nastąpiła swoista specjalizacja gospodarcza. Granicą była rzeka Łaba. Odkrycia geograficzne doprowadziły do zintensyfikowania handlu morskiego. Rozwijała się gospodarka towarowo-pieniężna, a wraz z nią miasta, rzemiosło i wczesny przemysł. Szybko rosła liczba ludności, której rolnictwo nie było w stanie w pełni wyżywić. Tu właśnie nie pojawiła się szansa dla Europy Wschodniej, z której eksportowano m.in. coraz większe ilości płodów rolnych. W celu zwiększenia produkcji i obniżenia kosztów nastąpiła tam tzw. refeudalizacja, która polegała na wykorzystaniu pracy pańszczyźnianej chłopów w szlacheckich folwarkach. Natomiast w zachodnim rolnictwie trójpolówkę zastępowano płodozmianem, wprowadzano nowe rośliny i uszlachetniano rasy zwierząt hodowlanych. Zróżnicowanie gospodarek i produkcji

Siła nabywcza monety polskiej w czasach Zygmunta I

Kraków

Mistrz murarski dziennie	1 trojak i 9 denarów
Pisarz miejski rocznie	28 – 40 dukatów
Para trzewików	4 – 12 gr
Koszula męska, lniana	5 – 8 gr
Korzec pszenicy	8 – 16 gr
Korzec grochu	9 – 15 gr
Funt cukru	4 – 8 gr
Beczka soli	48 gr
Jałówka rzeźna	50 – 75 gr
Koń mały, pociągowy (Poznań)	3 – 6 dukatów

Rozwój gospodarczy Rzeczypospolitej nastąpił głównie dzięki eksportowi, m.in. zboża. Jednak w poł. XVII wieku przyszło załamanie koniunktury, co ilustrują przedstawione powyżej anonimowe malowidła (*Zboże płaci* i *Zboże nie płaci*)

rolnej na wschodzie i zachodzie jest zwane dualizmem agrarnym.

Co roku hiszpańskie galeony przywoziły z Nowego Świata ko-

dzu. Ze względu na duże zapotrzebowanie na żywność ceny artykułów rolniczych rosły szybciej niż rzemieślniczych. Najwolniej rosły

Polska eksportem stoi...

Szybki rozwój Polski w XVI wieku możliwy był dzięki eksportowi. Niezwykle ważnym momentem z tego punktu widzenia był drugi pokój toruński (1466). Rzeczpospolita odzyskała wówczas Pomorze Gdańskie i Warmię, a państwo krzyżackie zostało lennem Polski (od 1525 roku Prusy Książęce). Tym samym cały bieg Wisły znalazł się pod polską kontrolą. Od tego momentu zaczął rosnąć eksport wiślany. Najważniejszym towarem było zboże (zwłaszcza żyto), dalej drewno i produkty leśne. Gdańsk stał się najważniejszym polskim portem, jak również wielkim ośrodkiem produkcji rzemieślniczej.

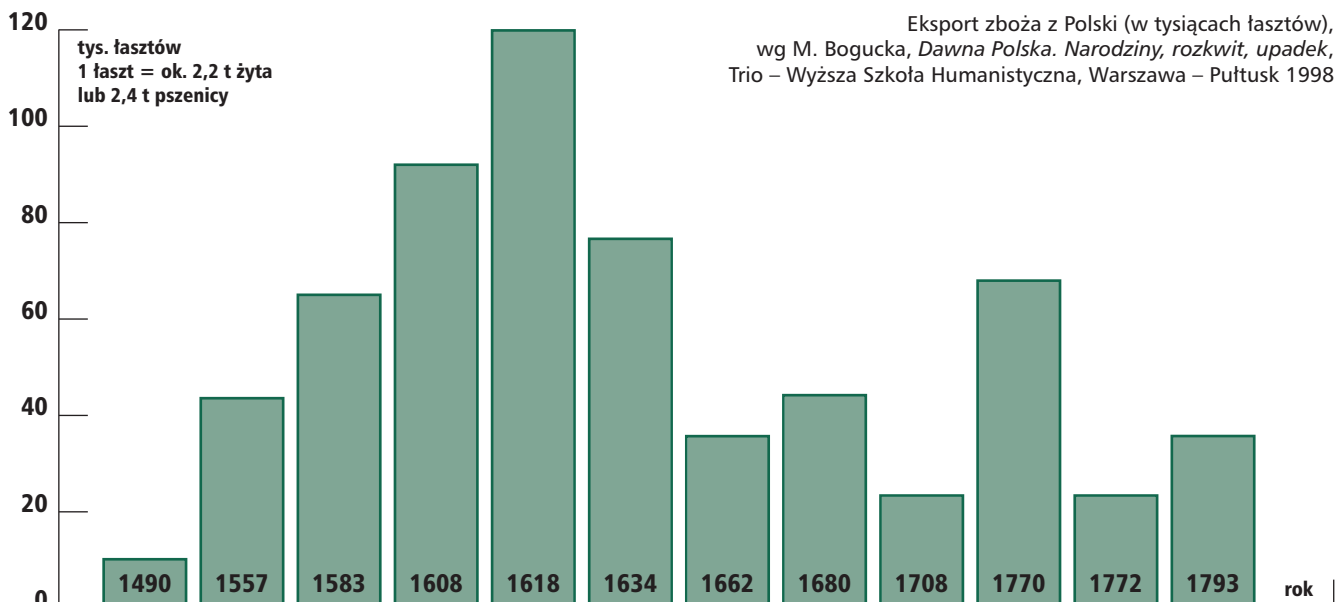
Polskie zboże mogło wyżywić około 1,5 proc. ludności Europy. Rzeczpospolita nie była raczej spichlerzem kontynentu, ale zwłaszcza w okresach niedoboru żywności dostawy te miały duże znaczenie. Głównym producentem drewna i jego przetworów (klepka, popiół drzewny i smoła) były Ruś i Lit-

Polska magnateria, 2 poł. XVI wieku, rys. Jan Matejko

lejne transporty srebra, które doprowadziły do jego deprecjacji (spadku wartości) w Europie i wzrostu cen w srebrnym pienią-

plące. Zmiany te nazywamy rewolucją cen. Oba procesy bezpośrednio wpłynęły na warunki rozwoju polskiej gospodarki.

wa. Woły zaś hodowano na Ukrainie, Podolu i Bukowinie. Stamtąd przepędzono je tzw. szlakami wołowymi głównie do Niemiec (niektóre z nich docierały nawet do Hamburga).

... i folwarkiem

Piętnastowieczna koniunktura na zboże zbiegła się w czasie w kryzysem dochodów rycerstwa. Wraz ze spadkiem wartości pieniądza zmniejszały się dochody z czynszów. Wojna nie przynosiła możliwości zarobku. By utrzymać dotychczasowy poziom życia szlachta zaczęła szukać nowych źródeł dochodów. Niektórzy imali się handlu, inni zajęli się produkcją rolną. Dostrzegając koniunkturę na zboże rozszerzali obszar folwarków. Czyniono to poprzez włączanie nieużytków i gruntów należących do chłopów. By zapewnić sobie siłę roboczą wprowadzono przymusową pańszczyznę. Od przywileju bydgoskiego z 1520 roku chłopci zobowiązani byli świadczyć ją w wysokości co najmniej jednego dnia w tygodniu. Z biegiem czasu podnoszono jej wymiar do dwóch-trzech dni w tygodniu.

Pomimo tego sytuacja chłopów nie była najgorsza. Wielu z nich zatrudniało najemną siłę roboczą, dzierżawiło grunty od szlachty i sprzedawało swoje produkty na rynku. Dzięki popytowi chłopskiemu w miastach rozwijało się rzemiosło. Dopiero z czasem, zwłaszcza w XVII wieku, sytuacja chłopów zasadniczo się pogorszyła.

Rozwój folwarku, a zwłaszcza pozyskanie darmowej siły roboczej, doprowadził do wzrostu szlacheckich dochodów. W XVI wieku zyski z jednego łana wahały się pomiędzy 35 a 55 złp, zaś dochód z czynszów z łana ziemi chłopskiej wynosiły zaledwie 2,5 do 3,5 złp.

Folwarki produkowały głównie na sprzedaż, zatem zakładano je tam, gdzie można było liczyć na zbyt produktów. Ze względu na trudności w transporcie drogowym lokalizowano je w bliskości rzek spławnych, tzn. takich, którymi można było wysyłać towary na skutach i komięgach.

Grosz litewski na stopę polską. Na rewersie widnieje Pogoń, herb Litwy, a pod nią monogram Stanisława Augusta oraz Słupy – herb Giedyminowiczów i tradycyjny herb Litwy

zadań było usunięcie z obiegu półgroszy świdnickich, które przetopiono na nowy litewski pieniądz. Na Litwie produkowano zarówno drobne denary, jak i szelągi,

Sumy neapolitańskie

Żona Zygmunta Starego, Bona Sforza, dążąc do uniezależnienia finansowego monarchy od szlachty zadbała o powiększenie dochodów. Uporządkowała zarząd domeną królewską na Litwie, wprowadziła pomiar włóczy oraz zakupiła wiele majątków ziemskich. Przyniosło to spore zyski, ale i krytykę ze strony szlachty. Po śmierci swego męża, wobec niemożności porozumienia z synem oraz utraty wpływu na wielką politykę, postanowiła zacieśnić swoje kontakty z Habsburgami. Niewykluczone, iż z tego właśnie powodu pożyczyła Filipowi II, królowi Hiszpanii i Neapolu olbrzymią sumę 430 tys. dukatów, zabezpieczoną na dochodach w królestwie Neapolu. Po śmierci Bony trwały długie dyplomatyczne starania o zwrot tej sumy. Część tzw. sum neapolitańskich udało się odebrać w talarach i półtalarach hiszpańskich i neapolitańskich. Zostały one puszczane w obieg po zaopatrzeniu w kontrstemple Zygmunta Augusta z jego monogramem i datą 1564. Otrzymały sztucznie zawyżony kurs 60 groszy. Kolejni monarchowie próbowali jeszcze bezskutecznie odzyskać pieniądze Bony. Oblicza się, że odzyskano zaledwie 8-10 proc. sum neapolitańskich.

Litewskie mennictwo Zygmunta Augusta

Po śmierci Zygmunta Starego w 1548 roku produkcja mennicza skoncentrowała się w mennicy wileńskiej, otwartej trzy lata wcześniej przez rządzącego wówczas Litwą Zygmunta Augusta. Co ciekawe, inskrypcje na jego monetach mówiły o tym, że jest wielkim księciem litewskim oraz królem polskim. Zatem przez trzy lata w Koronie bito monety króla Zygmunta Starego, a na Litwie króla Zygmunta Augusta. Jednym z jego

grosze i ich wielokrotności, aż po dukaty i talary. Były bite wg stopy polskiej i litewskiej. Te drugie zawierały więcej srebra od koronnych. Z tego powodu Litwini nie byli zainteresowani w ujednoczeniu pieniądza w całej Rzeczypospolitej.

Półkopki i brodacze

W 1564 roku na potrzeby wojny z Moskwą wybito w Wilnie niewielką ilość tzw. półkopków, czyli monet o wartości 30 gr polskich. Niektórzy badacze nazywają je talarami. Można je też

Półkopka (moneta o wartości 30 gr) Zygmunta Augusta

Czworak Zygmunta Augusta. Awers: SIGIS. AVG. D. G. REX. PO. MAG. DVX. L. (Zygmunt August z bożej łaski król Polski Wielki Książę Litwy), rewers: tarcze herbowe: Pogoń i Kolumny jagiellońskie, zwieńczone mitrą wielkksiążęcą. IIII – oznaczenie 4 groszy. MONETA. MAGNI. DVCAT. LIT. (moneta Wielkiego Księstwa Litewskiego)

uznać za pierwsze monety złotowe. Były to duże srebrne monety o średnicy 41,8 mm i ciężarze 28,39 g. Na awersie znajdował się monogram królewski z datą i liczbą XXX (kurs w groszach), na rewersie zaś pod mitrą książęcą widnieje sześciopopłowa tarcza z polskim Orłem, litewską Pogonią, Wężem Sforzów, kijowskim Archaniołem Michałem, żmudzkiem Niedźwiedziem i Krzyżem wołyńskim. Konieczność optacenia żołnierzy spowodowała również emisję dwóch nowych typów monety o nominałach dwóch i czterech groszy. Dużo wybito monety litewskiej w Wilnie, zwłaszcza czwora-

ków, czyli tzw. brodaczy (przedstawiły króla z długą, rozdwojoną brodą), które ze względu na wysoką jakość srebra były masowo wywożone do Holandii i Niemiec.

Ruch egzekucyjny

Niemal przez cały wiek XVI część szlachty domagała się egzekucji sta-

Polski król na francuskiej monecie

Po śmierci Zygmunta Augusta w 1572 roku królem wybrano Henryka Walezego. Rządy sprawował zaledwie pół roku i nie zdążył wybić swoich pieniędzy. Po sromotnej ucieczce znad Wisły zasiadł na francuskim tronie. Co ciekawe, prócz tytułu króla Francji, na monetach nadal umieszczał tytułaturę króla Polski.

¼ ecu Henryka Walezego

Postanowienia unii lubelskiej w sprawie pieniądza.

Moneta tak w Polsce, jako na Litwie, ma być za spólną radą uniformie et aequalis in pondere et grano et numero peciarum et inscriptione monetae [jedna i równa w wadze. W kruszcu i w liczbie sztuk, oraz w napisie monety]. Co ku skutkowi przywieść Jego Królewską Mość jest powinien, potomkowie Jego Królewskiej Mości będą powinni.

rych praw. Żądano m.in. odzyskania królewszczyzn i finansowania z nich wojska, wolności celnej, likwidacji cechów czy integracji wszystkich ziem Rzeczypospolitej. Choć Zygmunt August początkowo był przeciwny postulatowi szlachty, ostatecznie, aby zdobyć jej poparcie, stanął na czele ruchu egzekucyjnego.

W latach 60. XVI wieku rozpoczęła się rewizja nadań królewskich. Czwarta część dochodów z dóbr królewskich, tzw. kwarta, miała służyć utrzymaniu stałego wojska – kwarcianego. Drugim sukcesem szlachty było doprowadzenie do unii realnej z Litwą, uchwalonej w 1569 roku w Lublinie. Jednym z wielu ustaleń było wprowadzenie wspólnej monety.

Chryste Zbawicielu, obroń nas!

Drugie bezkrólewie miało dużo dramatyczniejszy przebieg. Po podwójnej elekcji Maksymiliana II Habsburga oraz księcia siedmiogrodzkiego Stefana Batorego w grudniu 1575 roku, królem ostatecznie został Węgier. Zrazu nie zyskał powszechnego uznania. Sprzeciw podnosiły miasta pruskie, a najdłużej Gdańsk, któremu zależało na dobrych kontaktach z Habsburgami oraz wytargowaniu od władcy przywilejów. Monarcha nie zamierzał ustępować. Doszło do otwartej wojny z butnym miastem, a zyskowny handel wiślany skierowano do Elbląga. Zdobyte potężnie obwarowanego Gdańska

Szlachta domaga się od Zygmunta Augusta egzekucji praw

Plan Gdańska z XVII wieku

nie było łatwe. Królowi spieszyło się na wojnę z Rosją, a miasto coraz dotkliwiej odczuwało skutki blokady. Po dziesięciomiesięcznym oblężeniu i mediacji książąt Rzeszy udało się osiągnąć porozumienie. Gdańsk wypłacił królowi 200 tys. złotych kontrybucji, a monarcha zrezygnował ze swych uprawnień w mieście.

Stefan Batory, mal. Marcello Bacciarelli

Te wydarzenia pozostawiły ślad w postaci pieniędzy wybitych podczas oblężenia Gdańska. W celu opłacenia najemnego wojska wybito wówczas pierwszy polski pieniądz oblężniczy – dukaty, talary, półtalary, grosze

i szelągi. By zdobyć na materiał nie wahano się sięgnąć po srebra kościelne (do tygla poszły m.in. srebrne posągi apostołów z dzisiejszej katedry morskiej). Wszystkie monety miały wyobrażenie Chrystusa oraz napis (w pełnej wersji na wyższych nominałach) – „DEFENDE NOS CHRISTE SALVATOR”, czyli „Chryste Zbawicielu, obroń nas”!

Batory wypełnia postanowienia unii lubelskiej

Wraz z ordynacją menniczą z 1580 roku Stefan Batory dokonał

Talar oblężniczy, wybity w Gdańsku podczas oblężenia miasta przez króla Stefana Batorego

zapisanej w akcie unii lubelskiej unifikacji pieniądza w Koronie i na Litwie. Rok później do wspólnego obszaru menniczego dołączyły Inflanty. Wprowadzony system monetarny związał polski pieniądz z cesarskim, co ułatwiło przeliczenia i handel. Jednocześnie wprowadzono monety, których wartość

MONETA JAKO ŹRÓDŁO W NAUCZANIU HISTORII

1. Zinterpretuj dewizę umieszczoną na groszu pruskim Albrechta Hohenzollerna. Jaki był sens umieszczania litery S na piersiach pruskiego Orła.
2. Na podstawie wykresu ze strony 4 odpowiedz na pytania:
 - a. Omów dynamikę polskiego eksportu w latach 1490–1618, wskaż, co miało wpływ na taki stan rzeczy.
 - b. Podaj, w którym roku polski eksport był największy, i wymień cztery lata (pomijając rok 1490), w których wywóz zboża był najmniejszy. Wskaż wydarzenia, które miały wpływ na to zjawisko.
3. Wymień symbole władzy prezentowane na monetach Zygmunta Starego, Zygmunta Augusta oraz Stefana Batorego.
4. Jak zmieniło się przedstawienie korony królewskiej na monetach nowożytnych w porównaniu z wyobrażeniami średniowiecznymi. Z czego wynika różnica?
5. Jakie znaki heraldyczne umieszczono na monetach Jagiellonów i Stefana Batorego.

Odpowiedzi umieścimy na naszej stronie internetowej
www.mowiaiwieki.pl

Grosz ryski Stefana Batorego. Władca rozpoczął wybijanie monet według polskiej stopy mennicznej w Rydze.

Talar Stefana Batorego. Monarcha, prócz monet polsko-litewskich, bił pieniądz siedmiogrodzki w mennicy w Nagy Baya. W Polsce chętnie przyjmowano te piękne monety.

realna była bardzo zbliżona do nominalnej.

W XVI wieku w Polsce wykształcił się system dwóch walut – produkowany masowo drobny pieniądz o nominałach od denara po szóstaka oraz

tzw. gruby, czyli półtalary, talary i dukaty oraz ich wielokrotności. Drobnych monet używano głównie podczas transakcji na rynku wewnętrznym, grubych w handlu międzynarodowym. O ile zawartość kruszcu w grubym

pieniądzu w zasadzie była stała, to jakość drobnego pieniądza zmieniała się. Stąd również zmieniał się kurs talara czy dukata wyrażony w groszach.

Bartosz Stefańczyk
Wojciech Kalwat

Konkurs dla czytelników

Zapraszamy do udziału w konkursie wiedzy numizmatycznej. Na dziesięć osób, które udzielą prawidłowych odpowiedzi, czekają nagrody książkowe.

Pytania konkursowe:

*Wyjaśnij, co oznacza pojęcie bimetalizm.
Który z polskich władców rozpoczął bicie ortów?*

Odpowiedzi (z dopiskiem: konkurs „Polski pieniądz przez wieki” nr 4) prosimy nadsyłać do 15 sierpnia 2010 roku na adres:
Redakcja „Mówią wieki”, ul. Grzybowska 77, 00-844 Warszawa.
Lista zwycięzców zostanie opublikowana na stronie internetowej www.mowiaiwieki.pl